

คุณลักษณะผู้เรียน หลักสูตร และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21: กรณีศึกษาวิชาเอกอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Characteristics of Learners, Curriculum, and Teaching Strategies in Islamic Studies to Produce Graduates with Personal Competencies in the 21st Century: A Case Study of the Islamic Studies Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

Received: April 12, 2023 ■ Revised: June 19, 2023 ■ Accepted: June 22, 2023

มุหัมมัดรอฟลี แวะหะมะ*¹ อับดุลฮาดี สะบูดิง*² มุฮัมหมัดอาฟีฟิ อัซซอลิฮี*³ จารูว์จัน สองเมือง⁴

Muhammadroflie Waehama, Abdulhadee Sabuding, Muhammadafeefee Assalihee, Jaruwat Songmuang

¹ Ph.D. (อิสลามศึกษา). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา. อีเมลผู้เขียนหลัก:

muhammadroflie.w@psu.ac.th

Ph.D (Islamic Studies). Assistant Professor. Corresponding Author Email:

muhammadroflie.w@psu.ac.th

² Ph.D. (อิสลามศึกษา). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา. อีเมล: abdulhadee.s@psu.ac.th

Ph.D. (Islamic Studies). Assistant Professor. Email: abdulhadee.s@psu.ac.th

³ Ph.D. (พัฒนศึกษา) รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการศึกษาอิสลามศึกษา. อีเมล:

muhammadafeefee.a@psu.ac.th

Ph.D. (Development Education). Associate Professor, Email: muhammadafeefee.a@psu.ac.th

⁴ Ph.D. (ภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษา และนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี. Email: sjaruwut@gmail.com

Ph.D. (Leadership and Innovation in Education). Associate Professor. Faculty of Education, Fatoni University. Email: sjaruwut@gmail.com

*คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

*Faculty of Islamic Studies, Prince of Songkla University Pattani Campus

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะผู้เรียนอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร 2) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและสาระหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21 และ 3) เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21

วิธีการศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 กลุ่มคือ 1) ผู้ให้ข้อมูลในการวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำนวน 34 คน ประกอบด้วย ผู้ใช้บัณฑิต คณาจารย์ประจำหลักสูตร ศิษย์เก่า นักศึกษาปัจจุบัน บุคลากรฝ่ายสนับสนุน ผู้เรียนในอนาคต 2) ผู้ให้ข้อมูลในการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้อิสลามศึกษาและกลยุทธ์การสอน จำนวน 7 คน ประกอบด้วย รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะวิทยาการอิสลาม อาจารย์ประจำหลักสูตรอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม และบุคลากรฝ่ายสนับสนุน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง และเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้า

ผลการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะผู้เรียนอิสลามศึกษาที่คาดหวังมี 4 ด้านคือ 1) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้อิสลามเชิงลึกและอิสลามร่วมสมัย 2) สามารถวินิจฉัยและนำความรู้อิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลามไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมบูรณาการอิสลาม 3) สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศ เท่าทันสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัล และ 4) มีภาวะผู้นำและจิตสาธารณะ โครงสร้างหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษาเป็นการบูรณาการระหว่างสาระอิสลามศึกษากับสาระวิชาสามัญโดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มวิชาคือ กลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป กลุ่มวิชาเฉพาะ และกลุ่มวิชาเลือกเสรี กลุ่มวิชาศึกษาทั่วไปเน้นการสร้างผู้เรียนให้มีสมรรถนะบุคคล

ในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมการพัฒนาที่ยั่งยืน กลุ่มวิชาเฉพาะมีเป้าหมายให้นักศึกษามีคุณลักษณะสำคัญ 5 ด้านคือ 1) ความเข้าใจอิสลามแบบองค์รวม 2) การเป็นมุสลิมที่มีคุณภาพหรือสายกลาง (วะสะฎียะฮ์) 3) เห็นคุณค่าและใส่ใจสังคม 4) การเป็นผู้ประกอบการ และ 5) มีทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศ มีการจัดรายวิชาที่ตอบสนองคุณลักษณะของบัณฑิตที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และนโยบายของประเทศ ในกลุ่มวิชาเฉพาะบางรายวิชาจัดเป็นแบบโมดูลเพื่อสามารถบูรณาการในรายวิชามากยิ่งขึ้น มีการจัดการเรียนการสอนในลักษณะผสมผสาน 4 รูปแบบคือ 1) การเรียนรู้แบบวิพากษ์ 2) การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน 3) การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง และ 4) การเรียนรู้ที่บูรณาการกับการทำงาน

การนำผลวิจัยไปใช้ สถาบันอุดมศึกษาไทยสามารถนำผลจากการศึกษาไปพัฒนาหลักสูตรปริญญาตรีวิชาเอกอิสลามศึกษาที่บูรณาการระหว่างสาระอิสลามศึกษากับสาระความรู้สามัญที่ตอบสนองบริบทของพื้นที่และนโยบายของประเทศ เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการมีองค์ความรู้อิสลามเชิงลึกสามารถประกอบอาชีพและสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมทั้งในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ: สมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21, วิชาเอกอิสลามศึกษา, คณะวิทยาการอิสลาม

Abstract

Objectives: The objectives of this research were 1) to analyze characteristics of Islamic Studies learner in higher education in the 21st century and curriculum learning outcomes, 2) to analyze the structure and content of Islamic Studies curriculum in higher education in the 21st century and 3) to analyze Islamic studies teaching methods to conduct competent graduates of the 21st century.

Methodology: This research is a qualitative study that collects data from two main groups of participants: 1) Participants providing information for the analysis of the characteristics of Islamic Studies graduates in the 21st century, totaling 34 individuals. This group includes graduate users, faculty members of the program, alumni, current students, support staff, and future learners 2) Participants providing information for the analysis of Islamic Studies contents and teaching strategies, totaling 7 individuals. This group includes the vice dean of the Faculty of Islamic Sciences, faculty members of the Islamic Studies and Islamic law program, and support staffs. The researcher used a specific targeted selection method to choose the main data providers and collected data through interviews, group discussions, and operational meetings. Content analysis was conducted, and the credibility of the findings was verified using triangulation.

Research Findings: The study found that there are 4 aspects of expected Islamic Studies learner characteristics: 1) being a learning person; have in-depth knowledge of Islam and contemporary Islamic knowledge, 2) being able to diagnose and apply Islamic Studies and Islamic Law knowledge

to create social innovation integrated with Islam, 3) being able to communicate in foreign languages, literate information and digital technology, 4) having leadership and public mind. The curriculum structure of the Islamic Studies major is an integration between Islamic Studies and general academic subject contents, divided into 3 groups of courses: the general education courses, the specialization courses, and the free elective courses. The general education courses focus on building learners with 21st century competencies that cover sustainable development. The specialization courses aim for the students to have five key attributes: 1) holistic understanding of Islam, 2) being a justly balanced or moderate Muslim (Wasatiah), 3) appreciating and caring for society, 4) being entrepreneurs, and 5) having foreign language communication skills. The courses are organized to meet the characteristics of graduates in line with the context of the area and the national policies. Some of specialization courses are organized as modules to be able to integrate more into the courses. 4 types of blended teaching management are used namely: 1) critical based learning, 2) problem-based learning, 3) real situation-based learning, and 4) work integrated based learning.

Contribution: Thai higher education institutions can apply this research findings to develop a bachelor's degree program in Islamic Studies that integrates Islamic Studies content with academic knowledge to responds to the context of the area and the national policy in order to conduct graduates who have competence of the 21st century, in-depth knowledge of Islam, able to work and live in a multicultural society both

คุณลักษณะผู้เรียน หลักสูตร และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21:
กรณีศึกษาวิชาเอกอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี | บทความวิจัย

in the Thai social context and the world society with happiness and quality.

Keywords: Personal competency of the 21st century, Islamic Studies program, Faculty of Islamic Sciences.

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีความท้าทายอย่างยิ่งต่อสถาบันการศึกษา เนื่องจากได้ปรับเปลี่ยนมโนทัศน์การจัดการศึกษาจากการเน้นสาระเนื้อหาไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ (Geisinger, 2016; Plomp, 2013) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลต่อระบบการศึกษาทุกระดับ รวมถึงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผลผู้เรียน จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 (Saykili, 2019; Scott, 2000) ความท้าทายข้างต้นส่งผลให้หลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทความต้องการของสังคมโลกที่ต้องการบัณฑิตที่มีสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดขั้นสูง การทำงานเป็นทีม การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การประกอบอาชีพสมัยใหม่ ทักษะความเป็นพลเมืองโลกและทักษะวัฒนธรรม (Bourn, 2018; Ghafar, 2020) โดยการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อเตรียมพร้อมบัณฑิตหลักสูตรอิสลามศึกษาให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ และสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมทั้งในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีคุณภาพ อีกทั้งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาประเทศและสังคมโลกอย่างยั่งยืนในอนาคตตามนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนากำลังคนให้มีศักยภาพสูงที่พร้อมสู่ตลาดแรงงานและการสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการผลิตนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศ (Ministry of Higher Education, 2021)

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐแห่งแรกของประเทศไทยที่จัดการเรียนการสอนด้านอิสลามศึกษามานานกว่า 3 ทศวรรษ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 (Alee, 2016; College of Islamic Studies, 2017) ปัจจุบันหลักสูตรสาขาวิชาอิสลามศึกษาได้เปิดการเรียนการสอนทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก โดยมีผู้สนใจเข้า

มาศึกษาในหลักสูตรดังกล่าวทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ ในการนี้คณะ
วิทยาการอิสลามได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัด
การศึกษา ทั้งทางด้านหลักสูตร สารระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอนและการ
วัดประเมินผลผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญา
ตรี พ.ศ. 2565 และความต้องการในการพัฒนาประเทศ ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษา
หลักพื้นฐานปรัชญาการจัดการศึกษาอิสลามที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้รู้จักในศาสตร์อิสลาม
เป็นพลเมืองโลกที่มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำเนินชีวิตท่ามกลางการ
เปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพ

การศึกษานี้มีเป้าหมายหลักในการวิเคราะห์กลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษา
เพื่อพัฒนาบัณฑิตให้มีสมรรถนะ โดยครอบคลุมการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่
คาดหวัง สารระการเรียนรู้ รวมถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการพัฒนา
ผู้เรียนอิสลามศึกษาในยุคการศึกษาสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสู่
ศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการมีองค์ความรู้อิสลามเชิงลึก ในขณะเดียวกันบัณฑิต
สามารถประกอบอาชีพโดยบูรณาการหลักการอิสลามสู่การเป็นผู้ประกอบการรุ่นใหม่
และสามารถแข่งขันในเวทีโลกได้ ผลจากการศึกษานี้จะเปิดมิติใหม่ด้านการจัดการ
เรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สามารถนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตร
อิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เป็นรูปธรรม การปรับกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษา
ที่ตอบสนองการพัฒนาผู้เรียนยุคใหม่ รวมถึงข้อเสนอเชิงนโยบายต่อ
สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนา
ที่ยั่งยืนในบริบทอุดมศึกษาของไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะผู้เรียนอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษ
ที่ 21 และผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร
- 2 เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและสาระหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษา
ในศตวรรษที่ 21

3 เพื่อวิเคราะห์วิธีการสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะ บุคคลในศตวรรษที่ 21

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการศึกษาความคิดเห็น ความต้องการ และข้อเสนอของผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาผู้เรียนวิชาเอกอิสลามศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่หลักของการศึกษาค้นคว้า โดยเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถอธิบายได้โดยผ่านการให้ความหมายของผู้ให้ข้อมูลหลักในด้านคุณลักษณะผู้เรียน สาระการเรียนรู้ และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้ให้ข้อมูลในการวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำนวน 34 คน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ใช้บัณฑิต จำนวน 5 คน 2) กลุ่มคณาจารย์ประจำหลักสูตร จำนวน 5 คน 3) กลุ่มศิษย์เก่า จำนวน 5 คน 4) กลุ่มนักศึกษาปัจจุบัน จำนวน 10 คน 5) กลุ่มบุคลากรฝ่ายสนับสนุน จำนวน 3 คน และ 6) กลุ่มผู้เรียนในอนาคต (ข้าราชการ กลุ่มนักธุรกิจฮาลาล อีหม่าม นักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นักเรียนโรงเรียนสามัญ) จำนวน 6 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง 2) ผู้ให้ข้อมูลในการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้อิสลามศึกษาและกลยุทธ์การสอน จำนวน 7 คน ประกอบด้วย รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะวิทยาการอิสลามจำนวน 1 คน อาจารย์ประจำหลักสูตรอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลามที่มีประสบการณ์ในด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนด้านอิสลามศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 5 คน และบุคลากรฝ่ายสนับสนุนจำนวน 1 คน

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตคือแบบสัมภาษณ์โดยเป็นประเด็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นคำถามคือ “ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อสมรรถนะหรือคุณลักษณะของบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21” และ “สาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับหลักสูตรอิสลามศึกษาเป็นอย่างไร” สำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์สาระการเรียนรู้และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเป็นแบบสนทนากลุ่มโดยประเด็นคำถามเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 3 ตอน 1) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียควรเป็นอย่างไร 2) ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรที่สอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิตที่คาดหวังควรเป็นอย่างไร 3) โครงสร้างและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรเป็นอย่างไร (สาระหลักและสาระรอง) 4) กลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาที่สามารถพัฒนาสมรรถนะบัณฑิตตามผลลัพธ์การเรียนรู้ควรเป็นอย่างไร เครื่องมือที่ใช้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และได้ทำการทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้วิจัยและได้ทำการปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะ ทำให้เครื่องมือในการวิจัยมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3 การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยการจัดระเบียบกลุ่มของข้อมูลเป็นหน่วยย่อยตามความหมายเฉพาะของแต่ละหน่วย จากนั้นเลือกเอาหน่วยที่มีความหมายตรงประเด็นกับเรื่องที่ทำการวิเคราะห์มาจัดกลุ่มตามลักษณะความสัมพันธ์ของแต่ละหน่วยย่อยและหาข้อสรุปและตีความของข้อมูล นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย อาจารย์ประจำหลักสูตรผู้บริหารคณะ และบุคลากรฝ่ายสนับสนุน และใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันด้วยหลายวิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในขั้นตอนสุดท้ายให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ที่เป็นบุคคลภายนอกคณะได้วิพากษ์วิจารณ์ แสดงข้อคิดเห็น และตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมและตรงประเด็นคำถามการวิจัย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ตอนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) การวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร 2) การวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 และ 3) การวิเคราะห์วิธีการสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21 รายละเอียดดังนี้

1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร

จากการศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตที่สำคัญจากการสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้บัณฑิต ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน คณาจารย์ในหลักสูตร บุคลากรสนับสนุน และกลุ่มผู้เรียนในอนาคตพบว่า คุณลักษณะบัณฑิตอิสลามศึกษาที่คาดหวัง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้อิสลามเชิงลึกและอิสลามร่วมสมัย หมายถึง บัณฑิตอิสลามศึกษาเป็นบุคคลที่ใฝ่เรียนรู้ รักในการเรียนรู้ และเป็นบุคคลที่เรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงมีความรู้ความเข้าใจเชิงลึกในศาสตร์ที่เป็นแก่นอิสลาม เช่น อัลกุรอาน อัลสุนนะฮ์ อีกทั้งเปิดกว้างในการยอมรับทัศนะของบรรดาผู้รู้จากสำนักคิดต่าง ๆ และเรียนรู้ศาสตร์อิสลามจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 2) สามารถวินิจฉัยและนำความรู้อิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลามไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมบูรณาการอิสลามเพื่อพัฒนาสังคมบนพื้นฐานหลักวะสะฎียะฮ์ หมายถึง มีความเข้าใจในบริบทของชุมชนหรือสังคมที่จะได้นำหลักการหรือความรู้อิสลามไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่หรือปัญหาของชุมชนบนหลักการอิสลามสายกลาง 3) สามารถสื่อสาร

ภาษาต่างประเทศและเท่าทันสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัล หมายถึง มีความสามารถในการสื่อสารภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ศาสตร์หรือคำสอนของศาสนาอิสลาม รวมถึงการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำเสนอความรู้หรือนำความรู้ไปใช้ได้อย่างน่าสนใจและสร้างสรรค์ และ 4) มีภาวะผู้นำและจิตสาธารณะ หมายถึง มีจิตอาสาที่เห็นความสำคัญของสังคมในภาพรวม ช่วยเหลือผู้อื่น และมีส่วนร่วมในสังคม รวมถึงการมีภาวะผู้นำ โดยเฉพาะในด้านศาสนาที่สามารถชี้นำสังคมในทางที่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม เพื่อให้การจัดการเรียนรู้สอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิตข้างต้น หลักสูตรจึงได้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรที่สอดคล้องกันดังนี้

ตารางที่ 1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรที่สอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิตที่คาดหวัง

คุณลักษณะบัณฑิต	ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLO)
เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้อิสลามเชิงลึก และอิสลามร่วมสมัย	PLO1: คิดวิเคราะห์ความรู้หลักการอิสลามและกฎหมายอิสลามที่ สอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน PLO5: คิดวิเคราะห์ปัญหาาร่วมสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักการอิสลามบนพื้นฐานหลัก วัสะฎีเยฮ์
สามารถวินิจฉัยและนำ ความรู้อิสลามศึกษาและ กฎหมายอิสลามไป ประยุกต์ใช้ในการ สร้างสรรค์นวัตกรรม สังคมบูรณาการอิสลาม	PLO6: ประยุกต์ใช้และบูรณาการศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง กับความรู้อิสลาม เพื่อพัฒนาสังคมอย่างสร้างสรรค์ PLO7: วิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาาร่วมสมัยในสังคมพหุ วัฒนธรรมตามหลักกฎหมายอิสลามบนพื้นฐานหลัก วัสะฎีเยฮ์

คุณลักษณะบัณฑิต	ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLO)
เพื่อพัฒนาสังคมบนพื้นฐานหลักอะสะฎียะฮ์	PLO8: บูรณาการและประยุกต์ใช้หลักกฎหมายอิสลามร่วมกับกฎหมายไทยในการแก้ปัญหาและจัดการสังคม พร้อมให้ทางออกในประเด็นร่วมสมัยตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์
สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศและเท่าทันสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัล	PLO2: ใช้ทักษะการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อิสลามและกฎหมายอิสลามในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างสร้างสรรค์ PLO3: ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสืบค้นข้อมูลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำเสนอหลักการอิสลามและกฎหมายอิสลามที่สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์และสังคม
มีภาวะผู้นำและจิตสาธารณะ	PLO4: แสดงออกถึงภาวะผู้นำ การปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยคำนึงถึงประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง

2 ผลวิเคราะห์โครงสร้างและสาระหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21

การศึกษาพบว่ารายวิชาของหลักสูตรอิสลามศึกษาส่วนใหญ่เน้นสาระวิชาที่เกี่ยวข้องกับตัวบทในขอบเขตหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติของมุสลิมเป็นหลัก ในยุคสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงที่นโยบายการศึกษาของประเทศโดยเฉพาะประเทศไทยให้ความสำคัญต่อการมีงานทำของผู้เรียนเป็นลำดับต้น ทำให้หลักสูตรอิสลามศึกษาจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นนโยบายสำคัญของประเทศไทยที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อีกทั้งในยุทธศาสตร์ชาติก็ได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยนำเสนอรายวิชาใหม่และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับนโยบายของชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งวิชาเอกอิสลามศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้กำหนดโครงสร้างรายวิชา รายวิชา และกลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 โครงสร้างหลักสูตรกำหนดตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2565 ที่ประกาศโดยคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ไม่ต่ำกว่า 120 หน่วยกิต โดยรายวิชาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป 2) กลุ่มวิชาเฉพาะ ซึ่งประกอบด้วยวิชาแกนของคณะวิทยาการอิสลามและวิชาเอกอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม และ 3) กลุ่มวิชาเลือกเสรี สำหรับหลักสูตรนี้ได้ปรับปรุงให้นักศึกษาสามารถเลือกสหกิจหรือฝึกงานได้ตามความต้องการของผู้เรียน โดยรายละเอียดโครงสร้างรายวิชาแสดงได้ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 โครงสร้างรายวิชาของหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม

หมวดวิชา	แผนสหกิจศึกษา/แผนฝึกประสบการณ์ (จำนวนหน่วยกิต)
ก.หมวดวิชาศึกษาทั่วไป	30
1) สาระบังคับศึกษาทั่วไป	26
2) สาระเลือกศึกษาทั่วไป	4
ข. หมวดวิชาเฉพาะ	90
1) กลุ่มวิชาแกน	39
2) กลุ่มวิชาเอก	51
2.1 กลุ่มวิชาเอกบังคับ	30

หมวดวิชา	แผนสหกิจศึกษา/แผนฝึกประสบการณ์ (จำนวนหน่วยกิต)
2.2 กลุ่มวิชาเอกเลือก	6
2.3 กลุ่มวิชาโท ไม่ต่ำกว่า	15
ค. หมวดวิชาเลือกเสรี	6
รวม	126

2.2 จุดเด่นของหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษาของคณะวิทยาการอิสลามคือ การผสมผสานระหว่างรายวิชาทั่วไปและรายวิชาศาสนา และบางรายวิชามีการบูรณาการเข้าไปในเนื้อหาเดียวกัน การจัดหลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย ทุกหลักสูตรจะต้องประกอบด้วยรายวิชาศึกษาทั่วไป (General Education (GE)) เป็นพื้นฐานของหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่กำหนดโดย กรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษาไทย ลักษณะของรายวิชาศึกษาทั่วไปนั้นเน้นการสร้างผู้เรียนให้มีสรรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ผู้เรียนอิสลามศึกษาในประเทศไทยจึงมีจุดเด่นในองค์ความรู้และทักษะการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการศึกษาสมัยใหม่ที่ผสมผสานกับรายวิชาอิสลามศึกษา สำหรับรายวิชา GE ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีกำหนดให้นักศึกษาทุกหลักสูตรได้เรียนรู้เหมือนกัน จำนวน 30 หน่วยกิต ซึ่งหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษากำหนดให้นักศึกษาได้ลงทะเบียนเรียน ดังแสดงในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 รายวิชาการศึกษาทั่วไปหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษาที่เน้นพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ชื่อวิชา	หน่วย กิต	ชื่อวิชา	หน่วย กิต
ศาสตร์พระราชากับการ พัฒนาที่ยั่งยืน	2	การเป็นผู้ประกอบการกับการ คิดเชิงระบบ	3
ประโยชน์เพื่อนมนุษย์	1	ภาวะผู้นำและการจัดการ	2
จิตวิวัฒน์และคิด-ทำ-นำสุข	3	คิดอย่างเฉลียว เข้าใจอย่าง ฉลาด	2
การอยู่อย่างรู้เท่าทัน และ การรู้ดิจิทัล	4	ไฮ-อิงลิช	2
การคิดเชิงตรรกะและตัวเลข	2	เฟ้นแอนด์โพสท์	2
จิตสาธารณะในภาวะวิกฤต	1	ความเป็นพลเมือง	2
ภาษาไทย ภาษาเธอ	2	สุนทรียศาสตร์และกีฬา	2
รวม	15		15

2.3 สำหรับหมวดวิชาเฉพาะ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวิชาแกนของคณะ
วิทยาการอิสลาม และกลุ่มวิชาเอกอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลามได้กำหนดให้
นักศึกษาทุกคนลงเรียนกลุ่มวิชาแกนคณะโดยมีเป้าหมายให้นักศึกษามีคุณลักษณะ
สำคัญ 5 ด้าน คือ 1) ความเข้าใจอิสลามแบบองค์รวม 2) การเป็นมุสลิมที่มีดุลยภาพ
หรือสายกลาง (วะสะฎีเยฮ์) 3) เห็นคุณค่าและใส่ใจสังคม 4) การเป็นผู้ประกอบการ
และ 5) มีทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศ ดังนั้นคณะจึงกำหนดรายวิชาจำนวน
14 หน่วยกิต ได้แก่ 1) วิชาโลกทัศน์อิสลาม (3 หน่วยกิต) มีขอบเขตเกี่ยวกับความ
เข้าใจอิสลามแบบองค์รวมทั้งหลักศรัทธาและการปฏิบัติ รวมไปถึงอิสลามกับสังคม
เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ตลอดจนอิสลามกับสิ่งแวดล้อมและวิทยาศาสตร์
2) วิชาวะสะฎีเยฮ์และการสร้างสันติภาพ (2 หน่วยกิต) มีขอบเขตเกี่ยวกับ
ความสำคัญของวะสะฎีเยฮ์ (หลักดุลยภาพในอิสลาม) และการสร้างสันติภาพใน

อิสลาม การประยุกต์ใช้หลักวะสะฎียะฮ์ในการแก้ปัญหาและความขัดแย้งในสังคม การจัดโครงการเพื่อแก้ปัญหาสังคมทวิวัฒนธรรมโดยใช้หลักวะสะฎียะฮ์ 3) วิชาเอาใจใส่สังคม (2 หน่วยกิต) มีขอบเขตเกี่ยวกับการเข้าใจความต้องการของสังคม หลักการทำแผนที่สังคมเพื่อวิเคราะห์ความต้องการของสังคม การเข้าใจถึงปัญหาของผู้คนในสังคม เทคนิคในการทำความเข้าใจปัญหาของผู้อื่น ทักษะคติในการสื่อสารกับผู้อื่น การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น 4) วิชาการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม (3 หน่วยกิต) มีขอบเขตเกี่ยวกับแนวคิดการเป็นผู้ประกอบการ วิธีการเริ่มธุรกิจหรือพัฒนาธุรกิจใหม่ หลักการอิสลามที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการ ทักษะการเขียนแผนธุรกิจ รวมทั้งการประยุกต์หลักการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมในอิสลามนำมาใช้ในกิจการเพื่อสังคม โครงการอัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง ด้วบทหะดีษที่เกี่ยวข้อง แบบอย่างชีวิตของบุคคลตัวอย่างในประวัติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม และ 5) วิชาภาษาอาหรับเพื่อวิทยาการอิสลาม (2 หน่วยกิต) และวิชาภาษาอังกฤษเพื่อวิทยาการอิสลาม (2 หน่วยกิต) เพื่อให้บัณฑิตมีทักษะภาษาต่างประเทศและสามารถสื่อสารในระดับนานาชาติ

2.4 การจัดรายวิชาในกลุ่มวิชาแกนและวิชาเอกอิสลามศึกษามีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอย่างมาก กล่าวคือจากรายวิชาเดี่ยวสู่รายวิชาแบบโมดูลหรือชุดรายวิชา ในอดีตหลักสูตรจัดรายวิชาเอกอิสลามศึกษาเป็นแบบวิชาเดี่ยว ตัวอย่างเช่น วิชาที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอานประกอบด้วย 5 รายวิชา ได้แก่ วิชาอุลุมอัลกุรอาน 1, วิชาอุลุมอัลกุรอาน 2, วิชาตัจญูวียะฮ์และอัลกุรอาน 1, วิชาตัจญูวียะฮ์และอัลกุรอาน 2, และวิชาอรรถาธิบายอัลกุรอาน โดยแต่ละวิชาแบ่งหน่วยกิตย่อย ๆ ตามรายวิชา 1-3 หน่วยกิต ในขณะที่หลักสูตรปรับปรุงใหม่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเป็นแบบโมดูลหรือชุดวิชาที่รวมเนื้อหาจากรายวิชาย่อยในกลุ่มเดียวกัน เช่น ชุดวิชาอัลกุรอานและอุลุมอัลกุรอาน จำนวน 5 หน่วยกิต ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งศาสตร์อัลกุรอาน การอรรถาธิบายอัลกุรอานและกฎเกณฑ์การอ่านอัลกุรอาน (ตัจญูวียะฮ์) เป้าหมายหลักของการจัดทำเป็นชุดวิชาเพื่อให้การเรียนการสอนสามารถบูรณาการในรายวิชามากยิ่งขึ้น อาจารย์สามารถร่วมสอนกันเป็นทีม และมีเวลาให้ผู้เรียนสามารถทำโครงการ

หรือการลงพื้นที่จริงในการเรียนบางสาระการเรียนรู้ วิชาวิชาแกนและวิชาเอกอิสลามศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนเป็นชุดวิชาทั้งหมด 7 ชุดวิชาๆ ละ 5 หน่วยกิต ได้แก่ 1) ชุดวิชาอัลกุรอานและอุลุมอัลกุรอาน 2) ชุดวิชาหะดีษและอุลุมอัลหะดีษ 3) ชุดวิชาเข้าใจกฎหมายอิสลาม 4) ชุดวิชาเจตนารมณ์และกฎเกณฑ์กฎหมายอิสลาม 5) ชุดวิชาฟิคว์และอูศูลุฟิคว์ 6) ชุดวิชาสี่เราะฮ์และคุละฟาอ์ อรรถฮิติน และ 7) ชุดวิชาอะกีดะฮ์อิสลามีย์ยะฮ์และกลุ่มแนวคิดในอิสลาม นอกจากนี้วิชาหลักที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้อิสลามในเชิงลึกข้างต้นแล้ว หลักสูตรยังได้จัดรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้อิสลามกับบริบทสังคมสมัยใหม่คือ วิชาการประยุกต์ใช้อิสลามกับประเด็นสังคมร่วมสมัย (3 หน่วยกิต) และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตรงคือ วิชาวิทยาการอิสลามเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (2 หน่วยกิต) ซึ่งเป็นวิชาที่พัฒนาผู้เรียนให้สามารถนำหลักการอิสลามไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน และเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีประสบการณ์การเรียนรู้ในสถานที่ทำงานจริง หลักสูตรจึงกำหนดให้นักศึกษาเรียนวิชาสหกิจศึกษาหรือวิชาฝึกประสบการณ์

นอกจากนี้หลักสูตรยังได้จัดรายวิชาเอกที่เป็นเครื่องมือสำหรับผู้เรียนในการนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้แก่ วิชาภาษาอาหรับเพื่ออิสลามศึกษา (2 หน่วยกิต) วิชาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อิสลาม (3 หน่วยกิต) วิชาภาวะผู้นำและการจัดการในอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชาการวิจัยและสัมมนาทางอิสลามศึกษา (3 หน่วยกิต)

2.5 สำหรับรายวิชาเลือกเอกอิสลามศึกษา หลักสูตรได้จัดรายวิชาที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสังคมโดยเฉพาะสังคมไทยที่อิสลามศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมได้ เช่น วิชาสุขภาวะและเพศสภาวะในอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชาการเป็นอิมามและการบริหารจัดการมัสยิดสมัยใหม่ (2 หน่วยกิต) วิชาการสร้างความเข้มแข็งและครอบครัวเปี่ยมสุขในอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชาการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชาการดูแลผู้สูงวัยวิถีอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชาการศึกษาปฐมวัยวิถีอิสลาม (2 หน่วยกิต) วิชา

การศึกษาและการสอนอิสลามศึกษา (3 หน่วยกิต) นอกจากนี้วิชาเลือกเอกข้างต้นแล้ว
หลักสูตรได้จัดทำเป็นชุดวิชาเพื่อให้สอดคล้องกับการส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา
ที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 3 ชุดวิชา ดังนี้ 1) ชุดวิชารัฐธรรมนูญอิสลาม (5 หน่วยกิต) 2) ชุด
วิชาการจัดการองค์กรประชาชาติและวะกะฟ (5 หน่วยกิต) และ 3) ชุดวิชาการจัดการ
โรงแรมและการท่องเที่ยวฮาลาล (5 หน่วยกิต)

4.3 ผลการวิเคราะห์วิธีการสอนอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21

การศึกษาพบว่าการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันนั้นได้
ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตที่ผ่านมา การเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น
สอดคล้องกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่
เชื่อมโยงและบูรณาการกับสังคม โดยเฉพาะประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียน
สามารถคิดวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ จากสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคม และคิดค้นนวัตกรรม
ทางสังคมที่นำไปสู่การแก้ปัญหา การจัดการเรียนการสอนของวิชาเอกอิสลามศึกษา
หลักสูตรอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงมีลักษณะการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active
Learning) ที่เน้นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ในชั้นเรียนและนอกห้องเรียนโดย
ใช้โครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) และการบูรณาการกับการทำงาน
และสถานฝึกประสบการณ์ (Work Integrated Learning)

กลยุทธ์การสอนของหลักสูตรได้จัดให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของ
หลักสูตร และเป็นไปตามนโยบายของมหาวิทยาลัยที่ให้จัดการเรียนการสอนแบบ
Active learning ในทุกรายวิชา และมี Work integrated learning ไม่ต่ำกว่าร้อยละ
50 ของรายวิชาในหลักสูตร และเนื่องด้วยบริบทของการเรียนวิทยาศาสตร์ที่มีลักษณะ
การเรียนรู้แบบบรรยายเพราะเป็นการเรียนรู้เนื้อหาจากตัวบทที่ต้องมีอาจารย์ที่มี
ความรู้เชิงลึกให้การอธิบายและแนะนำความเข้าใจในรายละเอียดที่ถูกต้อง การ
จัดการเรียนการสอนจึงมีลักษณะผสมผสานใน 4 รูปแบบหลัก คือ 1) การเรียนรู้แบบ
วิพากษ์ (Critical based learning) ที่เปลี่ยนจากการบรรยายปกติเป็นการ

แลกเปลี่ยนและร่วมวิพากษ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2) การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน (Problem based learning) ที่เป็นการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและร่วมกันพัฒนาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยการประยุกต์ใช้องค์ความรู้อิสลามศึกษารวมไปถึงการพัฒนาโครงการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม 3) การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง (Real situation-based learning) เป็นการลงพื้นที่เพื่อให้ได้เห็นประเด็นสำคัญทางการศึกษาหรือประเด็นที่สอดคล้องกับคำสอนของศาสนาก่อสร้างใจความเข้าใจต่อชุมชนและพื้นที่ รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างตัวบทกับบริบทจริงในสังคม และ 4) การเรียนรู้ที่บูรณาการกับการทำงาน (Work integrated based learning) เป็นการฝึกประสบการณ์หรือสหกิจเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในการทำงานที่จะเป็นโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต รวมถึงการนำองค์ความรู้อิสลามศึกษาทั้งหมดไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์และบริบทจริงในสังคม

อภิปรายผล

ประเทศไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีประชากรหลากหลายศาสนาและเชื้อชาติ ศาสนาอิสลามถือว่ามีผู้นับถือมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากศาสนาพุทธ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ทั่วประเทศไทย (Thai National Statistic Office, 2018) โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือมุสลิมอาศัยอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย มีอัตลักษณ์ความเป็นมลายู มีวัฒนธรรมและมีประวัติศาสตร์เฉพาะพื้นที่ รวมถึงภูมิศาสตร์ที่มีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศมาเลเซีย (Arismunandar, Afriantoni, & Asmuni, 2019) ซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้วิถีชีวิต สังคม การศึกษา และวัฒนธรรมมีจุดเด่นและเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ด้วยกับประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม สถาบันการศึกษาอิสลามจึงเป็นสถาบันการศึกษาหลักที่เป็นที่นิยมของคนในพื้นที่และมีประเภทของสถาบันการศึกษาอิสลามที่หลากหลาย (Laeheem, 2012; Liow, 2009; Medrano, 2007; Othman & Wanlabe, 2012) เช่น โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนสามัญบูรณาการอิสลาม

โรงเรียนตาดีกา โรงเรียนสอนอัลกุรอาน รวมถึงสถาบันอุดมศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับสูง ดังนั้นการจัดการศึกษาด้านอิสลามศึกษาจะต้องมีการวิเคราะห์ถึงบริบทและความต้องการของคนในพื้นที่ด้วยภายใต้หลักการอิสลามที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในอัลกุรอานและอัลสุนนะห์ การวิจัยนี้จึงเป็นการวิเคราะห์กลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาที่พิจารณาถึงบริบทที่เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่และนโยบายของรัฐภายใต้หลักการจัดการศึกษาอิสลาม ซึ่งผลการศึกษามีประเด็นสำคัญจากข้อค้นพบที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะผู้เรียนอิสลามศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21 และผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร พบว่าคุณลักษณะผู้เรียนอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 4 คุณลักษณะ คือ 1) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้อิสลามเชิงลึกและอิสลามร่วมสมัย 2) สามารถวินิจฉัยและนำความรู้อิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลามไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมบูรณาการอิสลาม 3) สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศ เท่าทันสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัล และ 4) มีภาวะผู้นำและจิตสาธารณะ โดยคุณลักษณะของผู้เรียนจากผลการศึกษาข้างต้นมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (Cropley & Knapper, 2021; Trilling & Fadel, 2009) ที่ให้ความสำคัญต่อทักษะการเรียนรู้ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดเชิงนวัตกรรม การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการรับผิดชอบต่อส่วนร่วมรวมถึงการมีจิตสาธารณะ เช่นเดียวกับหลักการอิสลามที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Nurhikmah & Elihami, 2021) กระบวนการคิดขั้นสูง (Mispani, Abrori, Hasyim, Kushendar, & Muslimah, 2021) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Khalil, 2016) และการอุทิศตนและทำประโยชน์เพื่อสังคมตามบทบัญญัติความเมตตาแก่สากลโลก (Rahmatan Lilalamin) (Ahyani & Slamet, 2021) โดยคุณลักษณะผู้เรียนที่นำไปสู่การพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร ทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ 1) คิดวิเคราะห์ความรู้หลักการอิสลามและกฎหมายอิสลามที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน 2) คิดวิเคราะห์ปัญหาพร้อมสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักการอิสลามบนพื้นฐานหลักวะสะฎียะฮ์ 3) ประยุกต์ใช้และบูรณาการศาสตร์ที่

คุณลักษณะผู้เรียน หลักสูตร และกลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21: กรณีศึกษาวิชาเอกอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี | บทความวิจัย

เกี่ยวข้องกับความรู้อิสลาม เพื่อพัฒนาสังคมอย่างสร้างสรรค์ 4) วิเคราะห์ วินิจฉัย ปัญหาพร้อมสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักกฎหมายอิสลามบนพื้นฐานหลักกะ สะฎียะฮ์ 5) บูรณาการและประยุกต์ใช้หลักกฎหมายอิสลามร่วมกับกฎหมายไทยใน การแก้ปัญหาและจัดการสังคม พร้อมให้ทางออกในประเด็นร่วมสมัยตามสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ 6) ใช้ทักษะการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อิสลามและกฎหมายอิสลามในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมอย่าง สร้างสรรค์ 7) ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสืบค้นข้อมูล การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และนำเสนอหลักการอิสลามและกฎหมายอิสลามที่สอดคล้องกับความต้องการของ มนุษย์และสังคม และ 8) แสดงออกถึงภาวะผู้นำ การปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Assalihee & Boonsuk (2022) ที่ได้ศึกษาผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรอิสลาม ศึกษานานาชาติ ซึ่งผลลัพธ์การเรียนรู้สะท้อนถึงกระบวนการคิดขั้นสูง การประยุกต์ใช้ ศาสตร์อิสลามที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การมีทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ภาวะ ผู้นำ ความเป็นพลเมืองโลกและจิตสาธารณะ นอกจากนี้ผลลัพธ์การเรียนรู้จาก การศึกษานี้สะท้อนถึงการพัฒนาผู้เรียนที่บูรณาการศาสตร์ที่เป็นตัวบทอิสลาม (Naqli) กับศาสตร์ความรู้จากสติปัญญาของมนุษย์ (Aqli) (Zarkasih, Yusuf, Hasanuddin, & Susilawati, 2019) ที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์บทหลักของตัวบทและบริบท ซึ่งเป็นบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะ สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนอิสลามที่ควรจัดการเรียนการสอนที่สามารถ บูรณาการความรู้ทั้งสองส่วนในการพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพในการทำหน้าที่ใน สังคมได้อย่างสมบูรณ์ (Ahmad, Kasmani, Sipon, & Saleh, 2017)

การศึกษาพบว่าการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรวิชาเอกอิสลามศึกษาเป็น การบูรณาการระหว่างสาระอิสลามศึกษากับสาระวิชาสามัญโดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป กลุ่มวิชาเฉพาะและกลุ่มวิชาเลือกเสรี ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานของหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา (Chantani & Chenshotkitti, 2019) โดย สาระกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไปเน้นการสร้างผู้เรียนให้มีสมรรถนะบุคคลในศตวรรษที่ 21 ที่

ครอบคลุมการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของการจัดการศึกษามัยใหม่ (Assalihee & Boonsuk, 2022) ที่เน้นการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน สำหรับกลุ่มวิชาเฉพาะหลักสูตรกำหนดให้สาระการเรียนรู้มีเป้าหมายให้นักศึกษามีคุณลักษณะสำคัญ 5 ด้านคือ 1) ความเข้าใจอิสลามแบบองค์รวม 2) การเป็นมุสลิมที่มีดุลยภาพหรือสายกลาง (วะสะฎียะฮ์) 3) เห็นคุณค่าและใส่ใจสังคม 4) การเป็นผู้ประกอบการ และ 5) มีทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศ มีการจัดรายวิชาที่ตอบสนองคุณลักษณะของบัณฑิตที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และนโยบายของประเทศ โดยประเด็นสำคัญของหลักสูตรคือการสร้างผู้เรียนที่มีดุลยภาพสายกลางสอดคล้องกับการนำหลักคิดนี้ไปสู่การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศอินโดนีเซีย (Nasir & Rijal, 2021) ซึ่งการสร้างผู้เรียนที่มีหลักคิดอิสลามแบบดุลยภาพจะทำให้บัณฑิตสามารถเข้าสู่สังคมได้อย่างสมดุลและวางตัวได้เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เป็นจริง ในส่วนคุณลักษณะด้านการเป็นผู้ประกอบการ การสื่อสาร และการให้ความสำคัญต่อสังคมโดยรวมมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (Cropley & Knapper, 2021; Trilling & Fadel, 2009) ซึ่งบุคคลจำเป็นต้องมีทักษะในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อเข้าสู่ตลาดอาชีพได้ด้วยการคิดรูปแบบหรือนวัตกรรมด้านอาชีพบนพื้นฐานทุนที่ผู้เรียนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพอย่างเหมาะสม นอกจากนี้การศึกษาพบว่ากลยุทธ์การสอนอิสลามศึกษาในศตวรรษที่ 21 ควรมีลักษณะผสมผสาน 4 รูปแบบคือ 1) การเรียนรู้แบบวิพากษ์ 2) การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน 3) การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง และ 4) การเรียนรู้ที่บูรณาการกับการทำงาน ซึ่งรูปแบบทั้งหมดจากการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับแนวทางการสอนในศตวรรษที่ 21 (Voogt, Erstad, Dede, & Mishra, 2013) ที่ให้ความสำคัญต่อกลยุทธ์การสอนที่เน้นสถานการณ์เป็นฐาน (Symeonidis & Schwarz, 2016) การใช้ปัญหาเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จริง ผ่านการวิพากษ์ประเด็นที่เกี่ยวข้อง (Thorndahl & Stentoft, 2020) และการบูรณาการกับการทำงานเพื่อให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพในอนาคตหลังจากจบการศึกษาใน

ระดับอุดมศึกษา (Cooper, Orrell, & Bowden, 2010; Govender & Taylor, 2015)

ดังนั้นการจัดการศึกษาด้านอิสลามศึกษา นอกจากเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐโดยเฉพาะในประเด็นของความเป็นไทยและความต้องการในการพัฒนาประเทศแล้ว จำเป็นจะต้องวิเคราะห์ถึงบริบทและความต้องการของคนในพื้นที่ด้วยความสมดุลระหว่างนโยบายของรัฐกับอัตลักษณ์และความต้องการของคนในพื้นที่ที่มีบริบทความเป็นมลายูมุสลิมและวัฒนธรรมเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความจำเป็นอย่างมาก วัฒนธรรมและบริบทของท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการก่อร่างแนวทางการจัดการศึกษา (Masemann, 2003) ในขณะเดียวกันปฏิเสธไม่ได้ว่าการศึกษากับการเมืองนั้นมีความสัมพันธ์กัน (Fuhrman & Elmore, 1990; Lo Bianco & Freebody, 2001) โดยทั้งสองส่วนจะต้องมีส่วนร่วมควบคู่กันเพื่อประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง บริบทการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่ผ่านมาเน้นการบรรยายที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทหลักคำสอนศาสนาและหลักการปฏิบัติเป็นหลัก (Jusoh & Jusoff, 2009) โดยให้ความสำคัญต่อการได้งานทำ หรือการมีอาชีพของผู้เรียนเป็นรอง การปรับหลักสูตรอิสลามศึกษาเพื่อให้บัณฑิตมีงานทำและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคตมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนอิสลามที่ส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนขอพรต่อพระองค์อัลลอฮ์เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งดีงามทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (Al-Qur'an, 2: 201) เพื่อให้บัณฑิตมีงานทำจำเป็นต้องบูรณาการสาระอิสลามศึกษากับสาระการเรียนรู้สามัญ ในขณะที่ความเข้มข้นของสาระเนื้อหาอิสลามศึกษาไม่ลดน้อยไปจากเดิม ดังนั้นการบูรณาการการสอนกับเทคโนโลยี (Göl, 2012) การพัฒนากระบวนการคิดในรายวิชาอิสลามศึกษา (Khairiyah & Faizah, 2019) รวมถึงการเชื่อมโยงกับการทำงานจึงเป็นความท้าทายในการสร้างโอกาสในการทำงานของบัณฑิตอิสลามศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงนั้น ยังคงมีความท้าทายหลายด้านที่จะต้องก้าวข้ามให้สำเร็จ โดยเฉพาะอาจารย์ผู้สอนยังคงมีแนวความคิดที่ยึดติดกับกรอบสาระหลักสูตรแบบเดิม เช่นเดียวกับวิธีการสอน

ที่ยังคงแบบเน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Baka & Narongraksakhet, 2009; Kuakul & Wae-useng, 2017) การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์สู่การเรียนการสอนแบบใหม่ และการเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นความท้าทายต่อหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาปัจจุบันต่างก็แข่งขันกันในเรื่องการผลิตงานวิจัย การจัดลำดับของมหาวิทยาลัยในระดับโลก การผลิตผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฐานข้อมูลนานาชาติ การหาทุนวิจัย ล้วนเป็นความท้าทายที่บริบทอิสลามศึกษายังไม่ได้นำมาเป็นสาระสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน นอกจากอาจารย์และผู้สอนอิสลามศึกษาต้องปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนแล้ว ในขณะเดียวกันยังต้องเผชิญกับข้อกำหนดหรือนโยบายการแข่งขันข้างต้นอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นนโยบายการศึกษาในระดับประเทศและระดับมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญต่อศาสตร์ที่สร้างนวัตกรรมเพื่อสร้างรายได้หรือมีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากกว่าศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์ที่เน้นคุณค่ามากกว่ามูลค่า ซึ่งอิสลามศึกษาก็เป็นหนึ่งในศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาคุณค่าความเป็นคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ไม่สามารถวัดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยตรงหรือสร้างรายได้แก่องค์กรได้ หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงจำเป็นต้องพิจารณาแนวทางข้างต้นอย่างรอบด้านเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างนโยบายการพัฒนาของประเทศกับอัตลักษณ์และความต้องการของบริบทในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลต่อมโนทัศน์ทางการศึกษาทั่วโลก อิสลามศึกษาในฐานะศาสตร์หนึ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่ถูกประทานมาผ่านตัวบทอัลกุรอานและการปฏิบัติของศาสนทูตจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะวิธีการสอนที่สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่อย่างไรก็ตามความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับคำสอนอิสลามในอัลกุรอานและอัลหะดีษก็ต้องยังคงอยู่และยังต้องเป็นหัวใจสำคัญของอิสลามศึกษา แต่วิธีการสอนรวมถึงสาระการเรียนรู้ร่วมสมัยเป็นประเด็นที่อิสลามศึกษาต้องนำมาพิจารณาตามช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงและบริบทสังคมในแต่ละพื้นที่ หลักสูตร

วิชาเอกอิสลามศึกษาของประเทศไทยจะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทสังคมของประเทศไทยที่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย รัฐบาลไทยเปิดโอกาสให้มุสลิมสามารถจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญไทยที่ให้การคุ้มครองสิทธิการนับถือศาสนา ในขณะเดียวกันมุสลิมเองในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยจะต้องตอบสนองนโยบายการศึกษาของรัฐตราบไต่ที่ไม่ขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา มุสลิมควรสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศ ดังนั้นหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตวิชาเอกอิสลามศึกษาและกฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงบูรณาการระหว่างสาระอิสลามศึกษากับสาระวิชาสามัญทั่วไปเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วน โดยคงไว้อัตลักษณ์สำคัญของรายวิชาอิสลามศึกษา ในขณะเดียวกันไม่ละเลยที่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพและมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ต่อประเทศชาติในอนาคต อย่างไรก็ตามการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษานั้นมีตัวแปรและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียหลายด้าน จึงจำเป็นที่จะต้องร่วมกันผลักดันให้หลักสูตรสามารถดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้สำหรับหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาคือการนำบทเรียนจากการสร้างความสมดุลระหว่างนโยบายการศึกษาของรัฐกับอัตลักษณ์ของศาสนาที่สามารถดำเนินการควบคู่กันได้โดยไม่ขัดแย้งกัน ซึ่งการจัดการหลักสูตรคำนึงถึงความต้องการของทุกภาคส่วนและความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่มากที่สุด สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปคือ การประเมินและติดตามการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษารวมถึงสภาพที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งควรมีการศึกษาและนำเสนอในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Ahmad, M., Kasmani, M. F., Sipon, S., & Saleh, N. S. S. N. (2017). Islamic science approach in higher education: the agenda on the integration of Naqli and Aqli knowledge in USIM. *Proceeding IAIN Batusangkar*, 1(1), 806-811.
- Ahyani, H., & Slamet, M. (2021). Building the Values of Rahmatan Lil'Alamin for Indonesian Economic Development at 4.0 Era from the Perspective of Philosophy and Islamic Economic Law. *Al-Ihkam: Jurnal Hukum & Pranata Sosial*, 16(1), 111-136.
- Alee, N. (2016). Factors Associated with the Decision to Study at College of Islamic Studies, Prince of Songkla University. *Academic Services Journal, Prince of Songkla University*, 27(2), 108-118.
- Arismunandar, A., Afriantoni, A., & Asmuni, A. (2019). Melayu Pattani Thailand: Muslim Minority Religion Expression In The Middle Of Non Muslim Majority. *Journal of Malay Islamic Studies*, 3(1), 63-74.
- Assalihee, M., & Boonsuk, Y. (2022). *Reforming Religion-Based Higher Education for Sustainable Development: The Case of Islamic Studies International Program at Prince of Songkla University*. In *Engagement with Sustainable Development in Higher Education: Universities as Transformative Spaces for Sustainable Futures* (pp. 67-82), Springer.

- Baka, M., & Narongraksakhet, I. (2009). The Problems and Solving of Teaching for the Islamic Private Schools in the three Southern Border Provinces. *Parichat Journal*, 22(1), 131-139.
- Bourn, D. (2018). *Understanding global skills for 21st century professions*. Springer.
- Chantani, A., & Chenshotkitti, S. (2019). Analysis of the Performance of Curriculum Standard Criteria 2015. *Journal of Management Science Review*, 21(2), 221-230.
- College of Islamic Studies. (2017). *Bachelor of Arts Program in Islamic Studies Curriculum - Revised Version 2017*. College of Islamic Studies, Prince of Songkla University.
- Cooper, L., Orrell, J., & Bowden, M. (2010). *Work integrated learning: A guide to effective practice*. Routledge.
- Cropley, A., & Knapper, C. (2021). *Lifelong Learning in Higher Education*. routledge.
- Fuhrman, S. H., & Elmore, R. F. (1990). Understanding local control in the wake of state education reform. *Educational evaluation and policy analysis*, 12(1), 82-96.
- Geisinger, K. F. (2016). 21st century skills: What are they and how do we assess them?. *Applied Measurement in Education*, 29(4), 245-249.
- Ghafar, A. (2020). Convergence between 21st century skills and entrepreneurship education in higher education institutes. *International Journal of Higher Education*, 9(1), 218-229.

- Göl, A. (2012). Constructing knowledge: An effective use of educational technology for teaching Islamic studies in the UK. *Education and Information Technologies, 17*(4), 399-416.
- Govender, C. M., & Taylor, S. (2015). A work integrated learning partnership model for higher education graduates to gain employment. *South African Review of Sociology, 46*(2), 43-59.
- Jusoh, W. N. H. W., & Jusoff, K. (2009). Using multimedia in teaching Islamic studies. *Journal of Media and Communication Studies, 1*(5), 086-094.
- Khairiyah, U., & Faizah, S. N. (2019). The effectiveness of using the Islamic integration module on the critical thinking ability of Madrasah Ibtidaiyah students. *Prisma Sains: Jurnal Pengkajian Ilmu dan Pembelajaran Matematika dan IPA IKIP Mataram, 7*(2), 180-191.
- Khalil, A. (2016). The Islamic perspective of interpersonal communication. *Journal of Islamic Studies and Culture, 4*(2), 22-37.
- Kuukul, Y., & Wae-useng, N. (2017). Problems of Academic Affairs Administration of Islamic Private Schools in Southern Border Provinces. *AL-NUR 12*(23), 123-133.
- Laeheem, K. (2012). Youth supervision based on the Islamic beliefs of Muslim leaders in three southern province communities. *Kasetsart Journal: Social Sciences, 33*(3), 454-463.
- Liow, J. C. (2009). *Islam, education, and reform in Southern Thailand: tradition & transformation*. Institute of Southeast Asian Studies.

- Lo Bianco, J., & Freebody, P. (2001). *Australian literacies*. Informing national policy on literacy education, ERIC.
- Masemann, V. L. (2003). Culture and education. In R. F. Arnone, C. A. Torres, & S. Franz (Eds.), *Comparative education: The dialectic of the global and the local* (4 ed., Vol. 2, pp. 115-132): Rawman & Littlefield Publishers, INC.
- Medrano, A. D. (2007). Islamic Education in Southern Thailand. *Islam in Southeast Asia*, 7(2), 57-60.
- Ministry of Higher Education, S., Research and Innovation, . (2021). *Higher Education Plans to Produce and Develop the Country's Manpower BE 2564 – 2570*. Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation.
- Mispani, M., Abrori, M. S., Hasyim, U. A. A., Kushendar, K., & Muslimah, M. (2021). Higher order thinking skills (HOTS) and lower order thinking skills (LOTS) on UM-PTKIN Questions on islamic religious education materials. *Jurnal Iqra': Kajian Ilmu Pendidikan*, 6(2), 239-260.
- Nasir, M., & Rijal, M. K. (2021). Keeping the middle path mainstreaming religious moderation through Islamic higher education institutions in Indonesia. *Indonesian Journal of Islam and Muslim Societies*, 11(2), 213-241.
- Nurhikmah, B., & Elihami, E. (2021). The Concept Of Worldwide Education In The Review Of Islamic Education. *Jurnal Edukasi Nonformal*, 2(1), 10-17.
- Othman, A., & Wanlabeh, N. (2012). Teachers' perspectives on leadership practices and motivation in Islamic private schools,

- Southern Thailand. *Asian Education and Development Studies*, 1(3), 237-250.
- Plomp, T. (2013). Preparing education for the information society: The need for new knowledge and skills. *International Journal of Social Media and Interactive Learning Environments*, 1(1), 3-18.
- Saykili, A. (2019). Higher education in the digital age: The impact of digital connective technologies. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 2(1), 1-15.
- Scott, P. (2000). Globalisation and higher education: Challenges for the 21st century. *Journal of studies in International Education*, 4(1), 3-10.
- Symeonidis, V., & Schwarz, J. F. (2016). *Phenomenon-based teaching and learning through the pedagogical lenses of phenomenology: The recent curriculum reform in Finland*. Paper presented at the Forum OŚwiatowe.
- Thai National Statistic Office. (2018). *Survey of social, cultural and mental health conditions year 2018*. Retrieved 20 April 2021 <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib14/News/2561/09-61/N21-09-61-1.pdf>
- Thorndahl, K. L., & Stentoft, D. (2020). Thinking critically about critical thinking and problem-based learning in higher education: A scoping review. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 14(1), 1-21.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. John Wiley & Sons.

Voogt, J., Erstad, O., Dede, C., & Mishra, P. (2013). Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. *Journal of computer assisted learning*, 29(5), 403-413.

Zarkasih, Z., Yusuf, K. M., Hasanuddin, H., & Susilawati, S. (2019). Integration of naqli and aqli knowledge in Islamic science university of Malaysia: Concept and model. *POTENSIA: Jurnal Kependidikan Islam*, 5(2), 123-134.